

Obraz Rómov a Rómok v médiách

Abstrakt

Médiá majú v našej spoločnosti nezastupiteľné miesto. Okrem poskytovania informácií sú dôležitým mostom medzi rôznymi skupinami obyvateľstva. Vďaka médiám je možné scitlivovať verejnú mienku a ovplyvňovať postoje a názory väčšinového aj menšinového obyvateľstva. Táto úloha je o to viac dôležitá, ak chceme, aby začleňovanie vylúčených skupín obyvateľstva prebiehalo úspešne. Rovnako tak v oblasti budovania tolerancie sú médiá tie, ktoré môžu významne pomôcť k zvyšovaniu tolerantnosti v spoločnosti. Následné začleňovanie vylúčených skupín, ako aj tvorba politík v tejto oblasti môže mať efektívnejší priebeh.

Úvod

V roku 2017 vydali Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť a Romano Kher – Rómsky dom mediálnu analýzu s názvom Mediálne zobrazovanie rómskej menšiny a opatrení zameraných na ich začlenenie na Slovensku.¹ V období od 1. novembra 2015 do 31. mája 2016 bolo zanalyzovaných spolu 486 mediálnych príspevkov z oblasti vzdelávania, zamestnanosti a sociálnej politiky. Z kľúčových zistení vyplýva, že negatívne označenie rómskej menšiny sa objavovalo v približne 2 % sledovaných mediálnych príspevkov, a teda spolu v 10 z celkového množstva 486 sledovaných príspevkov. V médiách sa objavili tri rôzne negatívne označenia Rómov, a to „neprispôsobiví“, „osadníci“ a „Cigáni“. V šiestich mediálnych príspevkoch sa nachádzal prívlastok „rómsky“, ktorý bol použitý neadekvátne (napr. rómsky problém, rómska problematika a rómska otázka). Jeden z autorov ho použil v súvislosti so znižovaním šancí pri začleňovaní Rómov a uzatvára príspevok potrebou zmeniť populačnú politiku. Autori zdôrazňujú, že: *„v tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že samotné slovo „rómsky - rómska“ nie je negatívne. Ak sa však spája so slovom „problematika“ alebo „problém“, nadobúda negatívne konotácie a môže vzbudzovať presvedčenie, že Rómovia spôsobujú len problémy. Časté používanie uvedeného spojenia môže vyvolávať pocit, že pojem Róm je synonymom slova problém. Takýmto formulovaním*

¹ MEDIÁLNE ZOBRAZOVANIE RÓMSKEJ MENŠINY A OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA ICH ZAČLENENIE NA SLOVENSKU, 2017. INŠTITÚT PRE DOBRE SPRAVOVANÚ SPOLOČNOSŤ A ROMANO KHER – RÓMSKY DOM.
DOSTUPNÉ NA: <https://www.governance.sk/wp-content/uploads/2017/01/Mediálne-zobrazovanie-rómskej-menšiny-a-opatren%C3%AD-zameraných-na-ich-začlenenie-na-Slovensku.pdf>

sociálneho vylúčenia Rómov na Slovensku sú latentne obviňovaní príslušníci rómskej menšiny, vzhľadom na to, „rómsky problém“ naznačuje, že ide o problém Rómov. Odníma sa tým tak podiel majoritnej spoločnosti na spoločenskom vylúčení Rómov.“² Ďalej zistenia uvádzajú, že priestor na vyjadrenie nebolo možné určiť v 50,2 % príspevkov alebo jeho vytvorenie bolo irelevantné. Až v 17 percentách nebol vytvorený priestor na vyjadrenie pre Rómov, napriek tomu, že sa príspevok venoval téme, ktorá sa ich týkala. Naopak, v 17,3 % dostali Rómovia priestor na vyjadrenie a boli uvedení pod menom. V 9,7 % príspevkoch sa vyjadroval na tému súvisiacu s Rómami Peter Pollák, bývalý splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity. V 5,1 % príspevkov Rómovia dostali priestor na vyjadrenie, avšak neboli uvedení pod menom, ale skôr anonymne, pod označením „Róm“ alebo pejoratívne „osadník“ a pod. Nemenej závažné sú tie zistenia, že v približne v 61 % mediálnych príspevkoch nebolo možné určiť typ bydliska Rómov. Z celkového počtu príspevkov, kde sa bydlisko dalo zistiť, až 68 % hovorilo o Rómoch žijúcich v osadách, 26 % o Rómoch žijúcich v getách a 6 % o Rómoch žijúcich integrované. Neprimerané mediálne pokrytie rómskych osád môže byť spôsobené tiež tým, že novinári, ktorí vyhľadávajú bulvárne a populistické námety nájdu v osadách témy priťahujúce pozornosť, ako je napríklad kriminalita, nešťastné alebo tragické udalosti, nízka vzdelanosť, dlhodobá nezamestnanosť, ktorej dôsledkom je viacgeneračná chudoba a pod. Autori uvádzajú, že takéto zobrazovanie rómskej menšiny môže mať negatívny dopad na ich vnímanie širokou verejnosťou. Okrem toho, že sa tým posilní stereotyp, že väčšina Rómov na Slovensku žije v osadách, existuje predpoklad, že bariéram a znevýhodneniam, ktorým čelia Rómovia žijúci rozptýlene medzi väčšinovým obyvateľstvom, sa venuje menšia mediálna pozornosť. Verejnosť tak nemusí byť primerane informovaná o rôznych formách, príčinách, či dopadoch pokračujúcej etnickej diskriminácie (napríklad na trhu práce alebo v prístupe k službám zdravotnej starostlivosti), ktorým čelia všetky spoločenské vrstvy Rómov. To môže mať dopad nielen na formovanie verejnej mienky, ale nevyhnutne aj na politický diskurz a tvorbu verejných politík, najmä v oblasti nastavovania a implementácie antidiskriminačných mechanizmov či vyrovnávacích opatrení. Dôsledkom toho je, že antidiskriminačné politiky (napr. mechanizmy na odstránenie etnickej diskriminácie zo strany zamestnávateľov) nepatria medzi najčastejšie politiky v mediálnom diskurze.³

2 MEDIÁLNE ZOBRAZOVANIE RÓMSKEJ MENŠINY A OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA ICH ZAČLENENIE NA SLOVENSKU, 2017. INŠTITÚT PRE DOBRE SPRÁVOVANÚ SPOLOČNOSŤ A ROMANO KHER – RÓMSKY DOM. DOSTUPNÉ NA: <https://www.governance.sk/wp-content/uploads/2017/01/Mediálne-zobrazovanie-rómskej-menšiny-a-opatrení-zameraných-na-ich-začlenenie-na-slovensku.pdf>, s. 13

3 MEDIÁLNE ZOBRAZOVANIE RÓMSKEJ MENŠINY A OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA ICH ZAČLENENIE NA SLOVENSKU, 2017. INŠTITÚT PRE DOBRE SPRÁVOVANÚ SPOLOČNOSŤ A ROMANO KHER – RÓMSKY DOM. DOSTUPNÉ NA: [HTTPS://WWW.GOVERNANCE.SK/WP-CONTENT/UPLOADS/2017/01/MEDIÁLNE-ZOBRAZOVANIE-RÓMSKEJ-MENŠINY-A-OPATRENÍ-ZAMERANÝCH-NA-ICH-ZAČLENENIE-NA-SLOVENSKU.PDF](https://www.governance.sk/wp-content/uploads/2017/01/MEDIÁLNE-ZOBRAZOVANIE-RÓMSKEJ-MENŠINY-A-OPATRENÍ-ZAMERANÝCH-NA-ICH-ZAČLENENIE-NA-SLOVENSKU.PDF)

Podobný výskum vydal Rómsky dom – Romano kher aj v roku 2015, kde konštatovali, že podľa Atlasu rómskych komunít na Slovensku (2013) žije takmer polovica zo 400-tisíc Rómov rozptýlene medzi majoritou a i napriek tomu sa venujú novinári najviac Rómom žijúcim v osadách. Zdá sa, že extrémna chudoba, ľudia na okraji spoločnosti priťahovali novinárov oveľa viac ako tí, ktorí žijú v priemerných podmienkach. Najmä bulvárne médiá zneužívali nízke vzdelanie obyvateľov osád a ich nepripravenosť komunikovať s médiami pri tragédiách v sledovanom období.⁴

Súčasný stav

Akčný plán Stratégie pre integráciu Rómov do roku 2020 v oblasti komunikácie s majoritnou populáciou deklaroval úsilie o aktívnu komunikáciu založenú na vyvážených a objektívnych informáciách o Rómoch. Jedna z úloh bola zameraná na sledovanie médií počas troch mesiacov prostredníctvom mimovládnych organizácií.⁵ Podľa našich zistení však do dnešného dňa táto úloha nebola splnená.

Pozreli sme sa teda na najsledovanejšie slovenské televízne stanice a monitorovali sme ich programy v rozmedzí od 1. 4. 2020 do 30. 6. 2020.⁶ Zamerali sme sa predovšetkým na hlavné spravodajské televízne programy, teda správy vo večerných hodinách. Predpokladali sme, že televízne spravodajstvo patrí medzi najviac sledované. Naše monitorovanie ovplyvnila pandemická situácia v súvislosti so šírením vírusového ochorenia COVID-19. Nariadenia karanténnych opatrení sa dotkli aj marginalizovaných rómskych komunít, a teda v sledovanom období bol vyšší výskyt príspevkov z lokalít, ktoré boli pre výskyt COVID-19 uzavreté (Žehra, Krompachy, Spišská Nová Ves, Bystrany). Zistili sme, že v niektorých príspevkoch, ktoré boli z marginalizovaných rómskych komunít, sa pre obyvateľov stále používa pomenovanie „osadníci“. Taktiež sme sa pozreli na televízne projekty a seriály a na to, akým spôsobom sú Rómovia zobrazovaní, a v akých rolách vystupujú. Zistili sme, že vo veľkej miere sú Rómovia a Rómky zobrazovaní v stereotypných obrazoch, ako tí, ktorí sú menej vzdelaní, nevedia sa vyjadrovať, buď nepracujú alebo pracujú len v nízkokvalifikovaných profesiách (pomocníci na stavbách, upratovači a pod.)

⁴ RÓMOVIA V MÉDIÁCH NA SLOVENSKU. MEDIÁLNA ANALÝZA. MONITOROVANÉ OBDOBIE 1. 6. 2015 DO 31. 10. 2015. DOSTUPNÉ NA: [HTTP://WWW.ROMEA.CZ/DOKUMENTY/MEDIALNY-OBRAZ-ROMOV-2015.PDF](http://www.romea.cz/dokumenty/MEDIALNY-OBRAZ-ROMOV-2015.PDF)

⁵ AKČNÉ PLÁNY STRATÉGIE SLOVENSKEJ REPUBLIKY PRE INTEGRÁCIU RÓMOV DO ROKU 2020 NA ROKY 2017 – 2020 PRE OBLASTI: D.2.6. OBLASŤ NEDISKRIMINÁCIE A D.2.7. PRÍSTUPY K VÄČŠINOVEJ POPULÁCIU – INICIATÍVA INTEGRÁCIE RÓMOV PROSTREDNÍCTVOM KOMUNIKÁCIE, UZNESENIE Č. 424/2017 Z 13. SEPTEMBRA 2017, ONLINE NA: [HTTP://WWW.ROKOVANIA.SK/ROKOVANIE.ASPX/BODROKOVANIADETAIL?IDMATERIAL=26857](http://www.rokovania.sk/ROKOVANIE.ASPX/BODROKOVANIADETAIL?IDMATERIAL=26857)

⁶ TV MARKÍZA, RTVS, TV JOJ

alebo požívajú priveľa alkoholických nápojov. Až na dve relácie, v ktorých vystupujú herci s rómskym pôvodom na pozíciách policajtky a lekárskeho záchranu, sme však žiadne iné prípady nenašli.⁷ Rómov a Rómky sme nezaznamenali ako lekárov a lekárky, právnikov a právničky, manažérov a manažérky, či kaderníkov a kaderničky alebo predavačov a predavačky. Taktiež sme nezaznamenali žiadnych Rómov a Rómky, ktorí by vystupovali v reklamách. Tvorcovia filmových alebo televíznych projektov zobrazujú teda len život jednej skupiny obyvateľov rómskeho etnika, a to tých, ktorí žijú vo vylúčenom prostredí. Pričom podiel týchto obyvateľov (žijúcich v osídleniach mimo obce) na počet všetkých odhadovaných Rómov v rámci SR je 18,4 % k 46,5 % obyvateľov s rómskym pôvodom žijúcich v rozptyle.⁸ To znamená, že väčšina rómskeho obyvateľstva, ktorá žije v rozptyle a pracuje na pozíciách ako väčšinové majoritné obyvateľstvo, sa dlhodobo vyhýba záujmu filmárov a tvorcov televíznych projektov. Pričom, ak sa zamyslíme nad tým, že práve televízna a filmová tvorba môže vo veľkej miere ovplyvňovať tvorbu verejnej mienky a búrať stereotypy, je zarážajúce, že sa tejto oblasti nevenuje dostatočná pozornosť.

Vnímame skutočnosť, že televízna a filmová tvorba má svoje limity, a preto sme sa pozreli na možnosti štátnej podpory pri tvorbe televíznych a filmových diel, ktoré by mohli nabúrať stereotypné zobrazovanie rómskej menšiny. Audiovizuálny fond je verejnoprávna inštitúcia zriadená na podporu a rozvoj audiovizuálnej kultúry a priemyslu. Fond je zriadený zákonom č. 516/2008 Z. z. o Audiovizuálnom fonde a o zmene a doplnení niektorých zákonov.⁹ Napríklad program 1 je zameraný na podporu vývoja tvorby a produkcie slovenských audiovizuálnych diel, pričom v podskupine kritérií zameraných na obsah projektu sa posudzuje aj rodová a žánrová profilácia, kultúrne a spoločenské hodnoty, rozvoj filmovej reči a osobitosti filmového zobrazenia skutočnosti.¹⁰ Audiovizuálny fond podporil sumou 120-tis. eur aj film *Loli paradíčka* v júli 2016, kde sa v popise projektu píše: „(....) *Veronke nevedí, že Milan je od narodenia beznohý. Milanovi zasa nevedí, že Veronka je cigánka.(...)*“¹¹ Ako cieľové skupiny boli zafinancovaní diváci od 15 rokov. Ľudia, ktorí sa radi pobavia a nepovažujú emócie za citové vydieranie. Obyčajní ľudia, ktorí sa môžu stotožniť s problémami hlavných postáv. Film o „ľuďoch pre ľudí.“¹² Je celkom zarážajúce, že už

⁷ RELÁCIE NA TV JOJ

⁸ ÚDAJE PODĽA ATLASU RÓMSKYCH KOMUNIT NA SLOVENSKU Z ROKU 2013. UNDP, 2014. BRATISLAVA. DOSTUPNÉ NA: [HTTPS://WWW.MINV.SK/?ATLAS_2013](https://www.minv.sk/?ATLAS_2013)

⁹ ZÁSADY, SPÔSOB A KRITÉRIÁ HODNOTENIA ŽIADOSTÍ O POSKYTNUTIE FINANČNÝCH PROSTRIEDKOV Z AUDIOVIZUÁLNEHO FONDU NA PODPORU AUDIOVIZUÁLNEJ KULTÚRY, DOSTUPNÉ NA: [HTTP://WWW.AVF.SK/LIBRARIES/ZAKONY_A_PREDPISY/VP_AVF_3_2018_ZASADY_SPOSOB_A_KRITERIA_HODNOTENIA_21_01_2020_SFLB.ASHX](http://www.avf.sk/libraries/zakony_a_predpisy/vp_avf_3_2018_zasady_sposob_a_kriteria_hodnotenia_21_01_2020_sflb.ashx)

¹⁰ ZÁSADY, SPÔSOB A KRITÉRIÁ HODNOTENIA ŽIADOSTÍ O POSKYTNUTIE FINANČNÝCH PROSTRIEDKOV Z AUDIOVIZUÁLNEHO FONDU NA PODPORU AUDIOVIZUÁLNEJ KULTÚRY, DOSTUPNÉ NA: [HTTP://WWW.AVF.SK/LIBRARIES/ZAKONY_A_PREDPISY/VP_AVF_3_2018_ZASADY_SPOSOB_A_KRITERIA_HODNOTENIA_21_01_2020_SFLB.ASHX](http://www.avf.sk/libraries/zakony_a_predpisy/vp_avf_3_2018_zasady_sposob_a_kriteria_hodnotenia_21_01_2020_sflb.ashx), str. 5

¹¹ POZRI VIAC O ŽIADOSTI NA [HTTP://REGISTRACIA.AVF.SK/FORMULAR_STATISTIKY.PHP?X_KROK=2&X_ID=6597](http://registracia.avf.sk/formular_statistiky.php?x_krok=2&x_id=6597)

¹² IBID

v popise projektu je jedna z hlavných postáv identifikovaná ako „cigánka“ a nie Rómka. Pozreli sme sa aj na hodnotenie projektu¹³, ktoré vypracovali Peter Svarinský, Alena Bodingerová, Jaromír Kallista, Zuzana Očenášová a Branislav Slyško. Aj v hodnoteniach nájdeme slovné spojenia ako „cigánke dievča“ či „mladá cigánka“. Zuzana Očenášová zhodnotila projekt nasledovne: „V kontexte slovenskej kinematografie netypický projekt, ktorý však nadväzuje na svojskú poetiku zobrazujúcu prostredie kočovníkov a jarmočníkov a na zobrazovanie konfliktu majority a minority, čím získava významný spoločenský presah. Tvorivý a realizačný tím toto prostredie dôverne pozná a má potenciál zobrazovať ho poeticky, ale pritom realisticky (...).“ Ako sme spomínali už vyššie, počet obyvateľov žijúcich v marginalizovaných rómskych komunitách je oveľa menší ako počet Rómov žijúcich v rozptyle medzi majoritou, a preto si myslíme, že je nesprávne zobrazovať Rómov a Rómky takýmto stereotypným spôsobom, obzvlášť, ak je hlavná postava prezentovaná ako „cigánka“.

Z fondu bol napríklad podporený aj televízny seriál Dr. Ludsky v roku 2010, a to sumou 280-tis. eur. Hlavnú postavu stvárnil populárny herec Tomáš Mašťalír a seriál vysielala TV JOJ v dvanástich častiach. Okrem hlavnej postavy lekára sa v seriáli stretávame aj s policajným vyšetrovateľom Goranom a ďalším doktorom Filom. Vieme si celkom dobre predstaviť, že by napríklad postava doktora Fila mala rómsky pôvod a takto by bola prezentovaná väčšinová časť rómskej menšiny. Inšpiráciu by mohli producenti či filmári hľadať v zahraničí, kde podobné úspešné projekty sa snažia búrať stereotypy o menšinách, napríklad v Nemecku vznikol veľmi úspešný televízny seriál o dialničnej polícii, kde hlavnú úlohu hrá herec s tureckým pôvodom, čo však seriál nijako špeciálne nevyzdvihuje.

Záver

Mediálny obraz rómskej menšiny na Slovensku má značné medzery a nedostatky. Zobrazovanie Rómov a Rómok sa zatiaľ vo väčšine prípadov obmedzuje len na určité stereotypné obrazy a situácie a zatiaľ si mediálni tvorcovia nenašli cestu na zobrazovanie rómskej menšiny, ktorá žije v rozptyle medzi majoritou. A taktiež nenájdeme Rómov a Rómky v reklamách. Táto absencia, žiaľ, nepomáha v žiadnom prípade k scitlivovaniu spoločnosti a taktiež nepomáha k tomu, aby bola rómska menšina akceptovaná väčšinovou

13 POZRI VIAC: [HTTP://REGISTRACIA.AVF.SK/FORMULAR_STATISTIKY.PHP?X_KROK=5&X_ID=6597](http://registracia.avf.sk/formular_statistiky.php?x_krok=5&x_id=6597)

spoločnosťou. Rovnako tak zobrazovanie Rómov a Rómok v stereotypných situáciách nepomáha k ich začleňovaniu do spoločnosti či vzájomnej tolerancii.

Odporúčania

1. Vypracovať kódex korektného jazyka pri zobrazovaní menšín pre novinárov a novinárky.
2. Zriadiť v Audiovizuálnom fonde sekciu, ktorá bude posudzovať žiadosti o dotácie aj z pohľadu stereotypného zobrazovania rómskej menšiny.

Tento článok je súčasťou [projektu Politiky zamestnanosti](#) realizovaného Inštitútom zamestnanosti. Tento projekt je podporený z Európskeho sociálneho fondu v rámci [OP EVS](#).

Aktivita: Zapájanie do trhu práce, september 2020

Merateľný ukazovateľ: P0587

Súvis s projektom: Táto analýza súvisí s aktivitou 2. Diskriminácia Rómov pri vstupe na trh práce predstavuje bariéru, ktorú je potrebné odstraňovať systematicky a hlavne je potrebné na nezákonné praktiky zamestnávateľov poukazovať. Ak má byť proces začleňovania sociálne a ekonomicky znevýhodnených obyvateľov do spoločnosti úspešný, je potrebné budovať prostredie, ktoré bude bez predsudkov a rasizmu. Žiadne systémové opatrenia totiž nebudú v praxi úspešné, ak bude v spoločnosti existovať diskriminácia a anticiganizmus.